

Prof. Dr. Haluk Şahin
İstanbul Bilgi Üniversitesi

SIYASAL TEMSİLDE ETİK İLKELERİ

“Siyasal temsilin etik ilkeleri”ni konuşmanın yolu doğrudan doğruya siyaset ile etik arasındaki ilişkiyi deşmekten geçiyor. Siyaset ve etik... Kimilerine göre bu ikisi aslında yanyana anılmayacak kadar birbirinden uzak hatta zıt iki kavram, bir oksimoron. Tabii, tam tersini düşünenler de var, yani siyaseti etiğin somutlaşmış hali olarak görmek isteyenler, siyaseti “erdem”i yeryüzünde egemen kılmanın yolu olarak görenler...

Türkiye’de çoğunluk siyaset konusunda (“politika” ve “politikacı” konusunda) daha çok birinci görüşe yakın. Siyaseti, etiğin geçmediği bir alan olarak görüyor. Siyasetçinin etik ilkelere göre değil de, anlık çıkarlara göre hareket ettiğine inanıyor. Çok kolay yalan söylediğini düşünüyor. Siyaset kurumu da bu algılamadan payını alıyor. Yapılan kamuoyu araştırmaları siyaset kurumunun en az güvenilen kurumlardan biri olduğunu ortaya koymakta.

Eğer teselli olacaksa şunu da kaydedelim: Güvenilmezlikte, medya kurumu siyaset kurumu ile yarışıyor. Oysa medyayı da iletişimde etik ilkelerin somutlaştığı bir alan olarak görmek isteyenler var. Biraz sonra açacağım üzere, “Doğruyu doğru olarak söylemek” misyonu şeklinde özetliyorum ben bu alanı.

Sözü hemen medyaya getirdim, çünkü hayatımın önemli bir bölümünü medya etiği üzerinde düşünerek ve konuşarak geçirdim. Bir uygulamalı etik alanı olarak pratiğinin içinde oldum. Siyaset etiği de öyle uygulamalı bir alan. Düşününce ikisi arasında bir belirgin bir paralellik olduğunu görebiliyoruz. İkisi arasındaki ilişki de karmaşık aslında. Basit bir yansıma-yansıtılma ilişkisi değil. Medyanın siyaseti yönlendirdiğinden yakınıyor zaman zaman. Ya da, siyasetin medyaya doğrudan müdahalesinden, onu dizayn etmesinden söz ediliyor. Kimi yerlerde ikisinin etik ilkeleri birbirine dolanıyor. Siyasetin “günah”larından bazıları medyaya yükleniyor. Ya da tam tersi: Medyanın “günah”ları siyasetin üzerine atılıyor.

Kısacası siyasi temsilin etiğinden söz ederken istesek de istemesek de medya etiğinden de söz etmek zorunda kalıyoruz. Aslında tüm uygulamalı etik alanlarının derinliklerinde aynı temel etik ilkeleri yok mu? Bence var ve o yüzden medyayı kestiğimiz bıçakla siyaseti de kesebileceğimizi düşünüyorum.

Tartışmaya “siyasi temsil” kavramından başlayalım. Siyasi temsilin etik ilkeleri neler olabilir? En temel düzeye bakalım. “Siyasal temsil” halkın nasıl temsil edildiğini sorguluyor kavram olarak. Halkın doğrudan doğruya kendisini yönetimi mümkün olmadığından, seçmenler yetkilerinin bir kısmını temsilcilerine devrediyor. “Hadi, beni temsil et!” diyorlar.

Tabii ki, “iyi” temsil et diyorlar. “İyi” temsil ne demek? Siyasetçi ne yaparsa, nasıl davranırsa “iyi” temsil etmiş olacak? İşte bu noktada etik sorgulama başlıyor. Ölçü olarak kullanabileceğimiz ilkelere ihtiyaç doğuyor. Bunlar neler olabilir? Adalet, hakkaniyet, eşitlik, dürüstlük, özgürlük, saydamlık gibi temel ilkeler olabilir. Alınan kararların, girilen eylemlerin bu ilkelere göre ölçülmesi olabilir. Bir siyasetçi adalet ilkesini ayaklar altına alırken halkı iyi temsil ettiğini iddia edebilir mi? Halka yalan söyleyen bir politikacı işinin bunu gerektirdiğini söyleyerek kendisini savunabilir mi? Hesap vermekten kaçan bir politikacı başkalarından hesap sorabilir mi? Demek ki, siyasal temsilin etik ilkelerini ararken çok uzaklara gitmeye gerek yok, işe herhangi bir temel etik kitabından başlayabiliriz.

Kuşkusuz, bu dediğim medya etiği için de doğrudur. Ben bunları “doğruları doğru biçimde söylemek” şeklinde özetlediğimi söyledim. “Doğru”ları derken hem birileri saklamaya çalışsa da halkın bilmesinde yarar olan, bilmeye hakkı olan gerçekleri kastediyorum, hem de gerçekleri oluşturan olguların yalan, yapay, taklit, sahte ya da yanlış olmamasını. Bu ikinci çeşitten doğruluk zorunludur ama yeterli değildir; gazetecinin birinci çeşit doğruları bulup halka aktarmak için aktif bir çaba göstermesi gereklidir, hatta bu onun için etik bir zorunluluktur. Haberleri kendisine verildiği kadarıyla aktarmakla yetinen gazeteci görevini “iyi” yerine getirmiyor demektir ve etik açıdan faüllüdür.

“Doğruları doğru biçimde aktarma” etik vecibesi özgürlüklerden yana çaba göstermeyi de içerir. Gazetecinin doğruları doğru biçimde aktarabilmesi için, nefes alırken havadaki oksijene ihtiyacı gibi, özgürlüğe ihtiyacı vardır. O yoksa işini “iyi” yapamaz. İşini “iyi” yapmamak daha en baştan etik kayıp işarettir, çünkü hangi kuramsal perspektiften bakarsanız bakın işini iyi yapan insanlardan oluşan bir toplumun mutlu bir toplum olma olasılığı daha yüksektir.

Kısacası, özgürlüklerden yana etkin bir duruş sergilemeyen bir gazetecinin “iyi” bir gazeteci olması mümkün değildir, çünkü özgürlük olmayan bir ortamda işini iyi yapabilmesi mümkün değildir. Baskıcı bir rejim altında mesleğini yapan bir dış hekiminin çok “iyi” bir hekim olması mümkündür, ama böyle bir rejim altında çalışan bir gazetecinin “doğruları doğru biçimde aktarma” görevini hakkıyla yapabilmesi boş hayaldir. O, en azından bir profesyonel olarak, işini “iyi” yapabilmek için, baskı rejimine karşı çıkmak ve özgürlüklerin genişletilmesi için çaba göstermek zorundadır. Bunu yapmak yerine baskıcı sistemlerin emrine giren, onların borazanı haline gelen, hele hele özgürlük isteyenlere karşı tutum takınan gazetecinin, hastalarını dini inanca göre ayıran ve farklı dinden olanları ölüme terkeden bir hekimden farkı yoktur. Mesleki etik açısından cehennemin dibindedir.

Bence demokrasilerde siyasal etik konusuna da böyle bir mantık içinde bakmamız yanlış olmaz. Gene “özgürlük” üzerinden düşünmeye devam edelim. Kitleleri ikna iddiasında olan siyaset adamlarının da işlerini iyi yapabilmeleri için özgürlük ortamına ihtiyaç vardır ve özgürlüklerden yana duruş sergilemeyen seçilmiş siyasetçi mesleki zafiyeti nedeniyle ayıplanmayı hak eder. Siyasal temsil süreci temsilcinin verilen görevi “iyi” yapacağı şartına bağlı olduğuna göre, temsilin özüne ihanet söz konusudur. Özgür bir seçim ile halktan temsil yetkisini al ve sonra onu özgürlükleri kısmak için kullan! Temsilci konumunu belirli bir oyunun kurallarına borçlu ol, sonra seni sen yapan kuralları ayaklarının altına alıp çiğne! Bu adalet, hakkaniyet, dürüstlük, özgürlük, saydamlık diye saydığımız tüm temel ilkelerin çiğnenmesinden başka nedir? Özgürlüklerle bir konuma yükselip, temsil yetkisi eline geçince o özgürlükleri daraltmayı meşru sayan politikacının da mesleki etik açısından cehennemin dibini hak ettiği söylenebilir. Nankörlük evrensel ahlakın ayıpladığı kusurlardan birisidir.

Ne yazık ki, günümüz demokrasilerinde sisteme nankörlük çok sık rastlanan bir şeydir. Nevzuhur siyasetçiler vardır: Bakarsınız, muhterem dünyanın en zengin adamının oğlu değildir, en “soylu” ailesinin torunu değildir, en ünlü üniversitelerinin mezunu değildir, IQ’su en yüksek insanlardan biri değildir, müthiş marifetleri yoktur, vasatın vasatı bir adamdır ama mevcut siyasi oyunu iyi oynayarak, alnının teriyle, en yüksek makamlara tırmanmıştır. Biz bu durumu demokrasinin erdemi sayar, her yurttaşın en tepelere tırmanmasına olanak tanıyan “eşitlikçi” yanının örneği olarak alkışlarız. Gelin görün ki, özellikle görece yeni demokrasilerde, bu nevezuhur Bay Vasat gibilerinin kendilerini oraya çıkartan oyunun kurallarını çiğnemeye hatta yok etmeye kalkışması yaygın bir politik fenomendir ve politikacıların halkın gözündeki yerlerinin vasatın dahi altında olmasının nedenidir. Nankörlük insanların hakkaniyet duygularını rencide eder. Demek ki, “Demokrasiye nankörlük etmeyeceksin!” siyasi etiğin belirleyici kurallarından biri sayılabilir.

Yine medyaya dönecek olursak, kuşkusuz bu kural medya mensupları ve patronları için de geçerlidir. Bakarsınız, büyük medya patronu da vasatın vasatı bir adamdır; ancak demokrasilerde basın korunmuşluğundan ve gücünden yararlanarak başkalarının birkaç günde alabileceği yolu birkaç saat içinde almayı başarmıştır. Yani, zenginliğini ve gücünü büyük çapta medya patronu olmasına borçludur. Ancak günün birinde birileri ondan demokratik bir ülkede istenemeyecek bazı şeyleri yapmasını, örneğin bazı muhalif yazarlarını işten çıkarmasını ister. Etik düzeyi yüksek bir demokratik ortamda medya patronunun bu isteğe hayır demesini, kendisini ihya eden oyunun (mesleğin) kurallarını savunmasını beklersiniz. Bunu yapmazsa, oyuna ihanet etmiş olur, ki nankörlüktür.

Ben buna etik açıdan “ödül-bedel” denkleminin çiğnenmesi diyorum. Bu duruma hem siyaset hem de basın dünyasında sık sık rastlıyoruz. İnsanların ödül alma konusunda çok tamahkar, bedel ödeme konusunda ise fevkalade pinti davrandıklarını görüyoruz. Bedeli ödenmeyecek ya da ödenmemiş olan bir ödülün çalıntı maldan ne farkı var? Bunu mazur gören bir ahlakın egemen olduğu toplumların her türlü kötülüğe ve mutsuzluğa teşne olacağını söylemeye bilmem gerek var mı? Oh ne ala, iş almaya gelince kapılarını ardına kadar aç, vermeye gelince anahtar deliğini bile tıka! Bu ikiyüzlülüğün halk tarafından görülmemesi, derin öfkelere yol açmaması mümkün değil. Çağımız demokrasilerinin ağır hastalıklarından biridir bu.

Siyasi temsile ilişkin çağdaş tartışmalarda çok kullandığımız adalet, eşitlik, saydamlık ve nesnellik kavramları dallanıp budaklanmaya elverişli, bereketli kaynaklardır. Örneğin bu kavramların siyasetçiye “ayrımcı olmamak” etik yükümlülüğünü yüklediğini kolayca görebiliriz. Türdeş olmayan çağdaş toplumlarda ayrımcılık kabul edilemez ise, “öteki” de olamaz. Sayıları ne olursa olsun her grubun üyeleri “eşitlik” ilkesinden eşitce yararlanırlar. Bir başka deyişle, böyle toplumlar “çoğunlukçu” değil “çoğulcu” yönetim talep ederler. En çok oy alanın etik bir üstünlüğü yoktur, olamaz. Her istediğini yapamaz, yaptıklarını demokrasi ya da “Halk böyle istiyor” argümanı üzerine bina edemez. Çünkü bu bedel ödemeyi reddetmek olur ki, biraz önce andığımız temel etik denkleme ters düşer. Nankörlük olur.

Saydamlığın çağımızın yükselen değerlerinden biri olması da bundandır. Halk, temsilcisinin ne yaptığını izlemek, bilmek istiyor. Kendi verdiği yetkinin nasıl kullanıldığını, kendi vergilerinden oluşan paranın nasıl harcandığını apaçık görmek istiyor. Gizlilik alanlarının küçültülmesi, her şeyin gün ışığında yapılması günümüz demokrasilerinin en başta gelen taleplerinden birisi. Madem ki günümüzde “iyi” temsil açıklığı ve saydamlığı da

içeriyor, o halde siyasetçi de bunu sağlamak ve arttırmak etik vecibesini sırtlanmış oluyor. Medya bu amacın gerçekleşmesinin önde gelen araçlarından birisi. Ancak bu ilke aslında “kapalı” olabilen medya için de geçerli. Medya ve siyaset etiği hem siyasetçileri hem de gazetecileri özgürlükleri savunmanın yanı sıra, halkın aldatılmasına karşı aktif tutum alma, bilgilendirme işini ciddiye alma görevinde birleştiriyor: Açık olacaklar ve açıklayacaklar!